

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

УДК 327

П. Ігнат'єв, д-р політ. наук, проф.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

МОНГОЛІЯ: ЯК ВИЖИТИ НА ПРОСТОРИ МІЖ КИТАЄМ І РОСІЙСЬКОЮ ФЕДЕРАЦІЄЮ?

Відомо, що в історичний ретроспективі Монголія стала єдиною країною, якій удалось вепоху Чингісхана і його на-ступників завоювати як території Китаю, так і значні за площею землі слов'янських народів. Згодом відбувся розпад Монгольської імперії і нині вже її правонаступниця змушена існувати в оточенні колишніх васальних володінь, що стали одними з найсильніших держав планети у військово-технічному й економічному розумінні. Зовнішня політика Монголії з балансування між Китайською Народною Республікою (КНР) і Російською Федерацією (РФ) викликає значний інтерес, оскільки її вивчення дає можливість встановити комплекс заходів, за допомогою яких порівняно слабка й ізольована країна зберігає незалежність у такому несприятливому геополітичному оточенні.

Ключові слова: Монголія, Китай, Російська Федерація, гірничо-видобувний комплекс, інвестиції, туризм.

Вступ. Монголія відзначається степово-гірською територією з рекордно низькою густиною населення і складними кліматичними умовами, тому збільшення чисельності її жителів є складним завданням. Водночас вона має потужний мінерально-видобувний комплекс, збут продукції якого до КНР, відомої як "фабрика світу", дозволяє досягати значних щорічних темпів зростання ВВП. Однак відсутність виходу до океану робить Монголію заручницею транзиту сировини через китайську територію і визначає її залежність від попиту на коксівне вугілля, мідну та залізні руди на ринку Піднебесної, а сфера туристичних послуг розвивається доволі повільно через периферійне розташування. За таких обставин важливо встановити, яким є економічний потенціал країни і чи доволі ефективні союзницькі відносини з Російською Федерацією, що дають змогу зменшити вплив КНР на її економічну систему. Мета статті – з'ясувати особливості економічного потенціалу і міжнародної стратегії Монголії в умовах перебування цієї країни на периферії Східної Азії та у геополітичному оточенні КНР й РФ.

Аналіз основних досліджень і публікацій подано нижче. А. Кампі, зокрема, вважає, що характерною рисою зовнішньої політики сучасної Монголії є трилатеризм, тобто орієнтація на здійснення тристоронніх проектів спільно з КНР і Російською Федерацією, що притаманна їй, починаючи із 2014 р., коли відбувся перший саміт зацікавлених сторін. У такий спосіб офіційний Улан-Батор намагається не допустити, щоб сусіди ухвалювали рішення без урахування його національних інтересів [1]. Р. Гіл підкреслює, що монгольське населення з обережністю ставиться до КНР, ураховуючи складну історію взаємин і надмірний інтерес Китаю до корисних копалин, але сприйняття РФ у нього більш толерантне, тому що монголи пам'ятають про значні за обсягом радянські субсидії доби холодної війни. Однак проблема сучасних відносин Монголії та Росії полягає в тому, що російським партнерам не потрібна монгольська сировина, а отже – вони не розвиватимуть інфраструктуру з її транспортування у напрямку до своїх кордонів [2]. Звичайно, із цим твердженням можна сперечатись, адже Монголія лежить між Росією та КНР, тому її транзитний потенціал важливий для обох сусідів. А. Грасеффо, зі свого боку, переконаний, що в середньому 84 % обсягів експорту Монголії поглинаються китайською економікою, через що ця країна залежить від коливань на світових ринках сировини і від економічної кон'юнктури в самому Китаї. Водночас її становище погіршує відсутність виходу до океану. З огляду на це, починаючи із 2016 р., Монголія, Росія і Китай розробляють спільні проекти з оптимізації роботи прикордонних контрольно-пропускних пунктів та модернізації автомобільних доріг і залізниць, що дає можливість офіційному Улан-Батору подолати односторонню

залежність від китайського ринку [3]. Під час роботи над статтею автор переважно послуговувався ЗМІ регіональних країн і повідомленнями інформаційних агенцій про актуальні новини в Монголії, оскільки в Україні ця тема недостатньо досліджена, а вітчизняні науковці про неї зазвичай не пишуть.

Особливості демографічного і економічного потенціалів Монголії. Монголія, що проголосила незалежність від китайської влади під час революційних подій 1911–1921 рр., перебуває в геополітичному оточенні КНР на півдні та Російської Федерації на півночі. Довжину державного рубежу із Піднебесною оцінюють у 4731 км, тоді як смуга кордону із Росією дорівнює 3485 км. За умов переважно сировинного характеру монгольської економіки цей чинник визначає її залежність від потужних сусідів у торговельній і транзитній площинах [4]. Це одна із країн світу із рекордно низькою густиною населення, південну частину якої займає пустеля Гобі. У Монголії на площі, що становить 1,566 млн кв. км, мешкають лише 3,3 млн осіб [5]. Це спричиняє проблеми низької ефективності транспортного сполучення і незначного внутрішнього ринку, у якому не зацікавлені транснаціональні корпорації.

Через пустельність території та поширене в сільській місцевості безробіття чимало монголів мігрують до Улан-Батора, розташованого в центральній частині країни. Причинами цього явища стали і надзвичайно холодні зими і піщані шторми з пустелі Гобі, які знищували поголів'я свійських тварин і, відповідно – позбавляли кочівників засобів для виживання, а також стрімкий розвиток столиці Монголії як осередку інвестування коштів шахтарів і транснаціональних корпорацій у житлову чи комерційну нерухомість. Як наслідок, характерною рисою 1,3-мільйонного міста, що лежить у долині річки Туул, стали нелегальні юрти-гери, якими кочівники раніше послуговувались у степу. Мігранти із сільської місцевості захоплювали землю на околицях і там буквально за декілька годин зводили ці мобільні будівлі, у яких опалення і приготування їжі здійснювали за допомогою вугілля. Як відомо, у таких юртах немає вбиральні, люди змушені митися на вулицях, а дим від багаття виходить через отвір у конусоподібному даху. Потреба в пальному є досить значною, адже Улан-Батор, поруч з Астанною та Рейк'явіком, є одним із найхолодніших столичних міст на планеті, де середньорічна температура повітря сягає мінус 2,4 градуса за Цельсієм [6].

Через використання низькоякісного вугілля над Улан-Батором постійно утворювався смог, тому воно було захищене в місті в 2019 р. Оскільки юрти переважно мають одну загальну кімнату, від вугільного забруднення потерпають усі члени родини, адже дим може спровокувати

вати респіраторні захворювання і навіть злякисні пухлини [7]. Імовірно, що розв'язання питання належної охорони довкілля лежить у площині використання сонячних батарей, адже в Монголії надзвичайно багато безхмарних днів, але проживання такого значного відсотка населення у столиці у несприятливих для здоров'я умовах є серйозною безпековою загрозою для країни, оскільки сільська місцевість поступово втрачає і так обмежений демографічний потенціал.

2020 р. монгольський ВВП становив понад 37 трлн тугриків або орієнтовно 13 млрд дол, що є доволі помірним показником як для країни з такою колосальною площею території [8]. Звичайно, що символом Монголії, відомої у світі завдяки жартівливому прізвиську "Minegolia", є вугілля. Китай, основні вугільні поклади якого залягають у регіоні Внутрішньої Монголії, все ж вбачає у монгольському енергоносії певну гарантію від австралійської енергетичної залежності, адже ця країна-континент перебуває в тісних безпекових відносинах із США та Японією і регулярно виступає проти міжнародних китайських ініціатив. З іншого боку, у Монголії не в достатній мірі розвинена мережа доріг, через що транспортування коксівного вугілля до віддалених китайських міст займає багато часу. Загалом, 2020 р. китайські шахтарі видобували 3,84 млрд т вугілля, а КНР закупила додатково ще 304 млн т "чорного золота". Індонезія стала основним постачальником термального вугілля, тоді як Монголія – коксівного [9]. 2020 р. Монголія вивезла за свої межі 28,6 млн т цього енергоносія, який був майже повністю закуплений китайськими підприємствами [10].

Великі родовища корисних копалин розміщені на півдні в пустелі Гобі, де працюють дві шахти – вугільна "Таван Толгой", а також змішана "Ойю Толгой" з покладами золотої, мідної та срібної руди. Перша з них уміщає 6,4 млрд т вугілля і є лідером у Монголії за видобуванням "чорного золота". Хоча найбільший відсоток її акцій належить державній компанії "Erdenes MGL", на одній із ділянок працює національне підприємство "Mongolian Mining Corporation" [11].

"Ойю Толгой" – місце на півдні пустелі Гобі за 550 км на південь від столиці, де фактично під відкритим небом залягає високоякісна мідна руда. Ця шахта спільно контролюється донькою "Rio Tinto" канадською ТНК "Turquoise Hill" із 66 % акцій спільного підприємства й урядом Монголії, якому належать ще 34 % [12]. Навколо неї періодично виникають скандали, бо уряд ультимативно вимагає поліпшення умов контракту на свою користь. Шахта видобуває мідну руду з 2012 р., а в 2016 р. розпочався процес її розширення, кошторис якого зрештою зріс із 5,3 до 6,75 млрд дол, причиною чого монгольська сторона назвала неспроможність інвестора ефективно працювати. Однак орієнтовно в 2025 р. модернізована шахта зможе щорічно видобувати 560 тис. т мідної руди – у 3,7 раза більше, ніж на нинішньому етапі [13].

Монголія відома у світі своїм кочовим скотарством. Нині у країні наявні 70,9 млн голів свійської худоби, переважно йдеться про кіз та овець, а в меншій мірі – про яків і верблюдів, тоді як доглядають за ними понад 285 тис. фермерів [14]. Однак виживанню цього значного поголів'я загрожує природний феномен під назвою дзуд, що поєднує у собі спекотне літо з надзвичайно холодною зимою, які разом призводять до втрати рослинності на пасовиськах, без чого тварини не можуть вижити. Протягом дзуду 2010 р., наприклад, у країні загинули 8 млн голів свійської худоби. Це явище змушує фермерів переганяти тварин до більш безпечних районів або розпродавати їх за безцінь і вирушати на некваліфіковані роботи до столиці [15].

Ситуацію ускладнює той чинник, що країна відзначається найнижчою в Азії температурою повітря завдяки середній висоті у 1580 м над рівнем моря, оскільки вона розташована на значній відстані від океанів і має яскраво виражений континентальний клімат. Крім того, її південну частину представлено пустелею Гобі, а східні регіони – степами, тоді як на заході домінують гори, що вначає гострий дефіцит пасовиськ [16].

Ще однією спеціалізацією сільського господарства Монголії є козячий кашемір і вовна верблюдів. Місцеві фермери забезпечують виробництво 40 % світових обсягів кашеміру, але через відсутність технологій переважна більшість із них через посередників за безцінь продає сировину до Китаю, де з неї і виготовляють теплі речі, які згодом експортують як місцеві бренди. Третина жителів Монголії розводить кіз заради збуту кашеміру хоча б раз на рік навесні, бо це є важливим додатковим заробітком у сільській місцевості [17]. Вважаємо, що країні варто розвивати більше власних виробництв одягу, щоб таке поняття як монгольський кашемір не було абстрактним для споживачів на міжнародному ринку.

Як державний актор, що не має виходу до океанів, Монголія не поспішає інвестувати кошти у сферу туристичних послуг, "наслідуючи" ізолювані країни Африки з таким самим невідгідним геополітичним розташуванням. І це при тому, що на її території розташовані п'ять пам'яток під захистом ЮНЕСКО, серед яких: гора Булхан Халдун, де нібито розташовано поховання самого Чингісхана; долина Орхон, що стала осередком зародження монгольської імперії та її столиці Каракорума; наскельні малюнки у печерах Алтаю; Даурійський степ з різними пейзажами – від озер та лісів і до пустельних пасовиськ; та нарешті – басейн озера Увс Нуур із рідкісними птахами [18]. Крім того, Монголія відома як "Земля голубого неба", оскільки відзначається наявністю щонайменше 257 сонячних днів на рік, хоча температура повітря протягом року може бути доволі низькою [19].

Однок представники більшість турагенцій радять іноземцям обов'язково подорожувати сюди на фестиваль "Наадам" ("Ігри"), коли монголів можна побачити на вулицях населених пунктів у красивому національному вбранні та на дорогах скакунах. Він відбувається протягом 11–12 липня переважно на великих стадіонах. У програмі фестивалю змагання з національного виступу, стрільба з лука і перегони вершників на спинах дрібних монгольських поні. Крім цього, для фестивалю характерні ярмарки, на яких продають витвори народного мистецтва, а усі охочі можуть спробувати національні страви в наметах біля стадіонів. "Наадам" відбувається у всіх без винятку населених пунктах Монголії, його вважають головним народним святом країни [20].

Однією з найгостріших проблем галузі гостинності є дрібний авіаційний флот країни, який не може обслуговувати великі туристичні потоки з Китаю та Російської Федерації. Нині в національній авіакомпанії "MIAT", створеній у 1956 р., експлуатують усього шість літаків, серед яких чотири Боїнги-737 і два Боїнги-767, а прилетіти сюди можна регулярними рейсами тільки з Росії, Німеччини, Китаю, Південної Кореї, Японії та Таїланду, причому щорічна кількість таких перельотів є вкрай обмеженою. Крім того, старий міжнародний аеропорт Улан-Батора на заході міста характеризувався незначною пропускнуною спроможністю, що становила лише 1,6 млн пасажирів щороку, тому щоб виправити цю ситуацію, 4 червня 2021 р. у місцевості за 50 км на південний захід від столиці у провінції Тув японськими корпораціями було відкрито нові "аеропортові ворота", які можуть обслуговувати майже удвічі більше пасажирів. Протягом перших 15 років роботи аеропортом керуватиме консорціум із

Японії, що був головним інвестором у його будівництво, і можливо, це стане поштовхом для розвитку усієї авіаційної галузі країни та приходу сюди низки авіакомпаній [21].

У Монголії існують й інші вади інфраструктури. Через незадовільний стан доріг у пустелі та складні погодні умови країну не розглядають як напрямок для активного індивідуального туризму, який здійснюють через прикордонні переходи. Для неї також характерна проблема наступу пустель і руйнівних піщаних бур, адже нині тільки 11,8 % площ монгольської території вкрито лісами [22].

2019 р. у Монголії побували 577 тис. туристів, з яких 168 тис. були громадянами КНР, а 141,9 тис. – приїхали з Росії [23]. Незначні, за світовими мірками, потоки іноземців незабаром були зведені нанівець коронавірусом, адже 2020 р. країну відвідали лише 66,900 осіб. Річ у тому, що галузь гостинності орієнтується на туристів із сусідніх країн, для яких коронавірус став справжнім викликом [24].

Очевидно, Монголія має активно співпрацювати зі спорідненою з нею Внутрішньою Монголією КНР задля започаткування комбінованих туристичних маршрутів, стати осередком розвитку екологічного і ламаїстського туризму, а також допустити без обмежень у своє небо бюджетні авіалінії з різних державних акторів Азії, наприклад із Південної Кореї та Сінгапуру.

Те, що економічна модель Монголії, яка покладається лише на експорт сировини, не має розвиненої промисловості й ігнорує сферу послуг, не є в достатній мірі ефективною, доводить статистика МВФ. Згідно з її даними, наприкінці 2019 р. зовнішній борг країни становив 30,7 млрд дол, що дорівнювало на той час 221 % ВВП [25]. Можливо саме тому влада постійно намагається "виторгувати" у ТНК сприятливіші умови інвестування в гірничо-видобувний сектор, оскільки великих шахт у країні не так і багато, а нові галузі економіки створюються доволі повільно. Водночас золотовалютні резерви країни 2021 р. були незначними і ледве перевищували 4,9 млрд дол [26].

Еволюція відносин Монголії та Російської Федерації. Для Монголії особливо важливі міждержавні контакти з Російською Федерацією – у минулому основним партнером по соціалістичному табору і великим північним сусідом. 1921 р. сторони встановили дипломатичні відносини, що стало причиною урочистого святкування їхнього 100-літнього ювілею 2021 р. Через рік, 1922 р., вони відкрили дипломатичні представництва у столицях одна одної, у добу холодної війни підтримували союзницькі відносини, а 2009 р. започаткували стратегічне партнерство [27].

1924 р. було проголошено Монгольську Народну Республіку, яка відразу стала провідним сателітом СРСР. 1939 р. країною почав керувати "степовий Сталін" Хорлогійн Чойбалсан, що орієнтувався у політиці репресій на чистки сталінської доби у СРСР, знищуючи представників релігійних кіл, ділових прошарків населення й інтелігенції. У 1952 р. він помер, але все ж встиг організувати за декілька років до того успішний референдум 20 жовтня 1945 р., на якому практично все населення республіки підтримало незалежність від Китаю й останній був змушений із цим погодитись під тиском офіційної Москви [28].

Протягом травня – вересня 1939 р. радянські війська на чолі з Г. Жуковим спільно зі збройними силами Чойбалсана відбили наступ японської армії на розташованій на крайньому сході Монголії р. Халхин-Гол, щоб не допустити безпосередньої загрози сибірському регіону і змусити японське керівництво усвідомити, що напад на СРСР виявиться надто витратним для нього. Нині державна ідеологія Монголії тримається на двох "стовпах" –

на історичній спадщині режиму Чингісхана, який об'єднав розрізнені племена монгольського степу в одну потужну кінну армію і створив найбільшу у світі за площею імперію, і на успішному протистоянні збройних сил країни Японії в 1939 р. Одне з найбільших спільних святкувань в історії Російської Федерації і Монголії відбулося якраз 2019 р. з нагоди 80-річчя спільної перемоги над японським контингентом на Халхин-Голі, коли союзники втрапили 11 тис. солдатів, а Японія – понад 60 тис. осіб [29].

У роки Другої світової війни Монголія надала значну економічну допомогу радянським збройним силам, що воювали з нацистською Німеччиною. Зокрема, під час цього конфлікту СРСР було передано велику групу овець та кіз, понад 517 тис. монгольських скакунів, тушонку, теплий одяг з вовни овець і виробі зі шкур, 300 кг золота. Водночас для стримування Японії Монголія суттєво збільшила чисельність військовослужбовців й оборонні видатки, а в бойових діях на західному фронті взяли участь 53 монгольські танки у складі "Революційної бригади" і загони добровольців із цієї країни. Отже, внесок Монголії у перемогу на душу населення був одним із найбільших у ту історичну епоху [30].

Монголія також підтримала СРСР у радянсько-китайському конфлікті вже після завершення Другої світової війни й останній був змушений дислокувати тут військові контингенти, щоб захистити її від нападу з півдня. 1966 р. сторони уклали Договір про дружбу, співпрацю і взаємодопомогу і в країні в тому ж році була розміщена 39-та радянська армія. У добу холодної війни її чисельність становила близько 65 тис. осіб, але солдати не хотіли служити в Монголії через континентальний клімат і низьку температуру повітря. 1990 р. під впливом перебудови в СРСР у цій країні відбулась народна революція, а в 1991–1992 рр. іноземні війська були виведені з її території [31].

Символом радянсько-монгольської співпраці стало м. Ерденет, де 1978 р. було створено одноіменний гірничо-збагачувальний комбінат, що почав експлуатувати мідно-молібденову шахту. До того ж, у 1973 р. відкрилось спільне підприємство "Монголросцветмет", яке займалось видобуванням золотої і залізної руди біля м. Бор-Ундер. Однак 2016 р. "Монгольська мідна корпорація" придбала 49 % акцій обох суб'єктів господарювання в російського "Ростеха". Нині шахта "Ерденет" щорічно забезпечує країну 530 тис. т. мідної руди і 4,5 тис. т. молібденового концентрату [32].

Улан-Баторська залізниця була відкрита 1949 р. і прокладалася спільно за монгольські та радянські кошти. 2019 р. цьому інфраструктурному об'єкту виповнилося 70 років і нині він є основним транспортним вузлом, за допомогою якого здійснюють торгівлю серед країн, адже на нього припадають 60 % обсягів транспортування усіх товарів у Монголії. Найближчим часом заплановано здійснення глибокої модернізації рухомого складу і ремонту залізничного полотна [33].

У 1990-х рр. Російська Федерація переживала складну трансформацію, викликану розпадом СРСР, тому співпраця поновлювалася повільно. 1993 р. було укладено основоположний Договір про дружні відносини і співпрацю з Монголією, але лише 2000 р. В.Путін побував із візитом у цій країні, ставши першим очільником Росії, який наважився на такий крок. 2003 р. російська сторона списала Монголії 98 % міждержавного боргу, що на той час становив 11,4 млрд дол. і навряд чи міг бути повернутий [34].

2014 р. відбувся другий візит В. Путіна до країни, під час якого сторони домовились про запровадження безвізового режиму і спільну модернізацію інфраструктури

монгольських залізниць, а також про збільшення товарообігу з 1,6 млрд до 10 млрд дол у 2020 р. [35]. З огляду на це саме 2014 р., який приніс погіршення відносин Росії з країнами ЄС та США на тлі подій у Криму і на Донбасі, можна вважати періодом активізації інтересу офіційної Москви до Монголії та Китаю, як до альтернативних західним країнам азійських партнерів. І як вже було згадано вище, 2019 р. відбувся третій візит В.Путіна до Монголії для святкування 80-річчя перемоги сторін над Японією на р. Халхин-Гол.

2016 р. у м. Ташкент представники Росії, Монголії та КНР підписали програму щодо створення тристороннього економічного коридору. Вона передбачала співпрацю у таких сферах, як транспортне сполучення, розбудова інфраструктури прикордонних контрольно-пропускних пунктів, енергетика, наука, освіта та технології, а до її виконання планували залучити кошти міжнародних фінансових інституцій на кшталт Азійського банку з інвестицій в інфраструктуру і Фонду "Шовкового Шляху" [36].

РФ також розглядає територію пустельної країни, що відзначається низьким рівнем злочинності, як можливий транзитний коридор для транспортування природного газу до Китаю. У цьому контексті важливе значення може мати газопровід "Сила Сибіру-2", який постачатиме "блакитне паливо" з Росії до КНР транзитом через Монголію, завдяки чому трубу прокладуть до перенаселених східних регіонів КНР оптимальним коротким коридором через 980 км монгольської території. 2021 р. концерн "Газпром" розпочав роботи з розробки техніко-економічного обґрунтування проекту, які мають встановити найвигідніший маршрут для трубопроводу, що матиме орієнтовну потужність 50 млрд кубометрів газу на рік [37]. Якщо його вдасться прокласти, то Монголія забезпечить себе поставками природного газу, завдяки чому буде обмежено використання вугілля у великих містах країни, а також отримуватиме значні платежі за його транзит.

2020 р. товарообіг сторін становив 1,4 млрд дол. Росія була ексклюзивним постачальником нафтопродуктів, круглого дерева і металопрокату, тоді як Монголія продавала сировинну продукцію на кшталт солі, сірки, вапняків і цементу. Однак у торгівлі помітний суттєвий дисбаланс на користь російських енергоносіїв [38]. Надмірна залежність від бензину і дизельного палива, останнє з яких масово використовують вантажівки та гірничо-видобувна техніка, є серйозною проблемою для Монголії. Зважаючи на це, 2016 р. країна взяла в уряду Індії позику розміром 1 млрд дол для будівництва нафтопереробного заводу кошторисом 1,35 млрд дол. Згодом, 2018 р., у провінції Дорногові на півдні розпочались роботи зі спорудження НПЗ потужністю 30 тис. барелів нафти на день, після закінчення яких вже у 2022 р. країна зможе розраховувати на власні енергоносії, які частково виготовлятимуть із місцевих покладів нафти [39].

З 2008 р. сторони періодично організовують військові навчання, які мають назву "Селенга" на честь однойменної річки, що протікає через обидві країни [40]. 2018 р. китайські, російські та монгольські війська провели найбільші спільні маневри у своїй історії за назвою "Восток-2018", у яких узяли участь 300 тис. російських солдатів, 3200 китайських і військові із символічного за чисельністю монгольського підрозділу. У ході навчань було випробувано низку нових російських систем озброєнь, які мали справити враження на обидві країни-учасниці [41].

На думку автора, сусідів об'єднують кирилиця, яку використовують у країні з 1941 р., викладання російської мови у школах, наявність у Монголії старих радянських транспортних засобів для подорожей між містами і селами в пустелі, а також великої кількості одиниць радян-

ської військової техніки 1950–1980 рр. [42]. Є належні передумови і для розвитку культурних обмінів, бо монгольських туристів можуть зацікавити Байкал і буддистська Бурятія, яка, окрім цієї знаменитої водойми, має багато інших мальовничих озер.

Культурні й економічні зв'язки Монголії з КНР. Усе ж Китай, як "фабрика світу", є значно важливішим економічним партнером Монголії, оскільки він потребує у значних обсягах вугілля та мідної руди, які Росія не закуповує, адже має власні родовища. Крім того, незначна за чисельністю монгольська робоча сила не може в повній мірі скористатись наявними корисними копалинами країни і їхній експорт до КНР поки є найкращою стратегією. Китай і Монголія споріднені між собою, адже автономний район КНР під назвою Внутрішня Монголія, що існує з 1947 р., межує з незалежною країною Монголія, а Чингісхан та такі його нащадки як Хубілай (Кублайхан) тривалий час керували різними частинами Піднебесної, причому Хубілай навіть створив династію Юань 1271 р., об'єднавши усі китайські землі під своїм керівництвом [43]. Якщо у незалежній Монголії нині мешкають 3,3 млн осіб, то вже в Китаї у регіоні Внутрішньої Монголії проживають 6,5 млн монголів. Причому серед етнічних меншин Китаю тривалий час саме ця була однією із найспокійніших, а її знання монгольської мови і діалекту мандарин сприяло економічному й культурному зближенню сусідніх країн завдяки активізації торгівлі та культурним зв'язкам [44].

1949 р. сторони встановили дипломатичні відносини, у 1950 р. обмінялись представництвами, а в 1994 р. уклали договір про дружні відносини і співпрацю. 2014 р. вони оголосили про започаткування Всеохопного стратегічного партнерства, що відображало важливу роль Монголії як провідного постачальника сировини до китайських підприємств [45].

Товарообіг Монголії та Китаю становив у 2020 р. 7,4 млрд дол, а на Піднебесну припадали понад 72,5 % експорту степової країни. Головним містом у торгівлі сторін вважають "сухий порт" Еренхот у Внутрішній Монголії КНР, адже саме тут у 2017 р. було створено вільну економічну зону [46]. Окрім коксівного вугілля, про яке йшлося раніше, важливе значення також відведено поставкам залізної руди, яка потрібна КНР, що виплавила у 2020 р. 56,5 % обсягів сталі світу або 1,053 млн т. З позиції географії Монголія є її одним із найближчих постачальників [47]. Водночас Чилі, Перу та Монголія – три ключові продавці мідної руди та продукції з неї до Піднебесної. 2020 р. експорт цієї сировини приніс економіці степової країни прибуток у розмірі 1,78 млрд дол – практично скільки ж, як і вивезення на зовнішні ринки золотої руди [48]. Мідні виробники ефективно проводять струм, тому замовники у всьому світі масово імпортують їх для потреб житлового будівництва, автомобільної галузі й авіабудування, а також для виготовлення опалювального обладнання і телекомунікаційних систем [49].

2021 р. була введена у дію залізниця Таван Толгой – Зуунбайян довжиною 416,1 км і пропускною спроможністю 15 млн т вантажів на рік, що суттєво спростило процес постачання вугілля до сходу КНР з півдня Монголії через м. Зуунбайян, що розташоване недалеко від кордону із Внутрішньою Монголією [50]. Це дасть нагоду сторонам зменшити залежність від вантажівок, що є менш заощадливим і надійним видом транспорту. 1990 р. було запущено поїзд Улан-Батор – Хобхот, який поєднав столиці Внутрішньої Монголії та Монголії маршрутом довжиною в 1210 км і ходив двічі на тиждень [51].

Монголія стала одним із найуспішніших державних акторів Азії у боротьбі з коронавірусом завдяки співпраці із сусідніми країнами. Зокрема, 2021 р. вона замовила

5 млн вакцин, з яких 1 млн були представлені "Супутником- " і ще 4 млн – китайськими препаратами. Для Китаю, що практикує одні з найжорсткіших обмежень пересування населення і туристів в епоху епідемії, вакцинація монголів надзвичайно важлива, оскільки інфіковані громадяни Монголії не мають права займатися прикордонною торгівлею і завозити до КНР стратегічні вантажі вугілля [52].

Цікаво, що Монголія – єдина порівняно демократична країна, що існує в оточенні авторитарних сусідів, але вони особливо не намагаються впливати на її внутрішню політику. Однак це не стосується питання Далай-лами, адже Китай болісно реагує на релігійні зв'язки монгольського керівництва із цим політиком. Після його візиту до Улан-Батора 2016 р. офіційний Пекін запровадив проти Монголії економічні санкції і завдяки ним домігся офіційних вибачень і згоди більше не запрошувати Далай-ламу до країни [53].

Загалом Монголія будує відносини і з позарегіональними країнами, щоб у такій значній мірі не залежати від китайської економіки. Зовнішня політика на цьому напрямку називається "Дипломатією щодо третіх сусідів", але її ефективність є сумнівною і переважно вимірюється інвестиціями в мінерально-видобувну галузь та позиками. Нині до категорії важливих "третьох сусідів" належать Японія, Індія, США, Туреччина, Німеччина, Південна Корея, Канада і Австралія, а з усіма з них укладені угоди про стратегічне, всеохопне чи розширене партнерство [54].

Висновки. Монголія пов'язана багатьма історичними подіями з КНР і Російською Федерацією, однак саме залежність країни від потреб китайської промисловості є причиною її дещо однобокого розвитку й опори на мінерально-видобувну галузь, тоді як сферу послуг зазвичай ігнорують. У цьому контексті політичний еліті країни варто розвивати відносини із "третьими" сусідами, налагодити роботу транспортних коридорів, а також створити підприємства, що зможуть виготовляти продукцію з доданою вартістю. Без цього не вдасться подолати поширену в країні бідність і зменшити зовнішній борг. А поки Монголія і Північна Корея залишаються двома найбільш відсталими і традиційними державними акторами у регіоні Східної Азії, де панують "економічні тигри" КНР, Японія і Південна Корея.

Перспективи розвитку Монголії, як країни, що позбавлена виходу до світових океанічних шляхів сполучення і залежить від постійних коливань цін на корисні копалини, полягають у запрошенні провідних ТНК для пошуку і видобування мінералів, у розвитку туризму і галузі бюджетних авіаційних перевезень, а також у зменшенні енергетичної залежності від сусідів, яка може бути досягнута шляхом будівництва АЕС, НПС, а також "сонячних" електростанцій, що генеруватимуть струм. Не варто відкидати і китайський чинник, адже суб'єкти господарювання із цієї країни можуть інвестувати кошти в готельне будівництво, "зелену" енергетику і важку промисловість. Зрештою, найбільші в Азії китайські авіакомпанії мають належний потенціал, щоб пов'язати Монголію із зовнішнім світом і суттєво збільшити туристичний потік до неї.

Список використаних джерел

1. Campi Alicia Dr. Mongolia and the dilemmas of deepening Continentalism [Electronic source] / Alicia Campi Dr. – Access mode : <http://web.isanet.org/Web/Conferences/HKU2017-s/Archive/23fed564-7c1e-4b05-9c5f-7198b7a3151d.pdf>.
2. Gil Rob. Balancing Mongolia's growth and sovereignty: Up, down or out? [Electronic source] / Rob Gil. – Access mode : <https://www.csis.org/analysis/new-perspectives-foreign-policy-issue-14-fall-2017>.
3. Graceffo Antonio. Mongolia and the Belt and Road initiative: The prospects for the China – Mongolia – Russia economic corridor [Electronic source] / Antonio Graceffo. – Access mode : <https://jamestown.org/program/mongolia-and-the-belt-and-road-initiative-the-prospects-for-the-china-mongolia-russia-economic-corridor/>.

4. Монгол Орон // Global Nature [Electronic source]. – Access mode : http://www.globalnature.org/bausteine.net/f/8171/LLGA_YadambaatarTserenkhand,Mongolia.pdf?fd=0.
5. Mongolia reports 1,267 new COVID-19 cases, 5 more deaths [Electronic source]. – Access mode : http://www.xinhuanet.com/english/asiapacific/2021-06/08/c_139996013.htm; Land area (sq.km) Mongolia.
6. Becoming urban: Get plug-in and Innovation hub in Ulaanbaatar, Mongolia by rural urban framework // The architectural review. – 2020. – 12 October.
7. Mongolia's capital banned coal to fix its pollution problem. Will it work? [Electronic source]. – Access mode : <https://www.npr.org/2019/07/30/727688757/mongolias-capital-banned-coal-to-fix-its-pollution-problem-will-it-work>.
8. GDP of Mongolia decreased by 5,3 per cent in 2020 // AKIpress. – 2021. – 17 February.
9. Explainer. China coal: Why is it so important for the economy? [Electronic source]. – Access mode : <https://www.scmp.com/economy/china-economy/article/3121426/china-coal-why-it-so-important-economy>.
10. Coal prices surge. [Electronic source]. – Access mode : <https://www.manilatimes.net/2021/08/25/business/foreign-business/coal-prices-surge/1812216>.
11. Invest in mining [Electronic source]. – Access mode : <https://www.invest-mongolia.com/mining/tavan-tolgoi>.
12. Oyu Tolgoi [Electronic source]. – Access mode : <https://www.riotinto.com/operations/mongolia/oyu-tolgoi>.
13. Rio Tinto disputes report that mismanagement caused Oyu Tolgoi's woes [Electronic source]. – Access mode : <https://www.mining.com/rio-tinto-disputes-report-saying-mismanagement-caused-oyu-tolgois-woes/>.
14. Mongolia has 70.9 million livestock animals counted [Electronic source]. – Access mode : <https://montsame.mn/en/read/211029>.
15. Mongolia's pitiless dzud // Intellinews. – 2021. – 20 February.
16. Mongolian geography [Electronic source]. – Access mode : <https://www.lookmongolia.com/mongolian-geography/>.
17. Cashmere piles up in Mongolia as coronavirus cripples trading [Electronic source]. – Access mode : <https://asia.nikkei.com/Business/Markets/Commodities/Cashmere-piles-up-in-Mongolia-as-coronavirus-cripples-trading>.
18. Mongolia. Properties inscribed on the World Heritage List [Electronic source]. – Access mode : <https://whc.unesco.org/en/statesparties/mn>.
19. Climate and weather in Mongolia [Electronic source]. – Access mode : <http://www.mongolia-travel-and-tours.com/climate-mongolia.html>.
20. History [Electronic source]. – Access mode : <http://naadamfestival.com/about-naadam/historical-background>.
21. MIAT Mongolian airline [Electronic source]. – Access mode : <https://theairlineguru.com/airline/miat-mongolian-airlines>.
22. Trees planted to bring awareness to ecosystem restoration in Mongolia [Electronic source]. – Access mode : <https://montsame.mn/en/read/266236>.
23. International tourist arrivals in Mongolia [Electronic source]. – Access mode : <https://www.amicusmongolia.com/mongolia-tourism-statistics-tourism.html>.
24. Mongolia: Drop 89,5 pct observed in foreign tourists in 2020 [Electronic source]. – Access mode : <https://menafn.com/1101417388/Mongolia-Drop-895-pct-observed-in-foreign-tourists-in-2020&source=30>.
25. Mongolia. IMF country report No. 20/205 // International Monetary Fund. – 2020. – June.
26. Валютные резервы страны увеличились до 4,9 млрд долларов США [Electronic source]. – Access mode : <https://www.montsame.mn/ru/read/265772>.
27. Mongolia Russia relations. [Electronic source]. – Access mode : <http://mfa.gov.mn/en/diplomatic/56801/>.
28. Khorloogiin Choibalsan – Stalin of the steppe [Electronic source]. – Access mode : <https://engelsbergideas.com/portraits/khorloogiin-choibalsan-stalin-of-the-steppe/>.
29. In Ulaanbaatar, Russian president Putin celebrates joint Soviet-Mongolian victory on eve of World War II [Electronic source]. – Access mode : <https://jamestown.org/program/in-ulaanbaatar-russian-president-putin-celebrates-joint-soviet-mongolian-victory-on-eve-of-world-war-ii/> ;
30. The people of Mongolia who gave their 'All for Victory' [Electronic source]. – Access mode : <https://montsame.mn/en/read/239018>
31. Soviet troops to leave Mongolia in two years [Electronic source]. – Access mode : <https://www.latimes.com/archives/la-xpm-1990-03-03-mn-1543-story.html>.
32. Erdenet mining corporation. [Electronic source]. – Access mode : <https://mcc.mn/emc>.
33. Russia: Ulaanbaatar Railways to become part of the Russia – Mongolia – China economic corridor [Electronic source]. – Access mode : https://uic.org/com/enews/nr/585/article/russia-ulaanbaatar-railways-to-become-part-of-the-russia-mongolia-china-7558?page=modal_enews.
34. Radchenko Sergey. Sino – Russian competition in Mongolia [Electronic source] / Sergey Radchenko. – Access mode : <https://theasanforum.org/sino-russian-competition-in-mongolia/>.
35. Putin visits Mongolia to boost trade ties [Electronic source]. – Access mode : <https://www.aljazeera.com/news/2014/9/3/putin-visits-mongolia-to-boost-trade-ties>.
36. Mongolia – Russia – China Economic corridor [Electronic source]. – Access mode : <https://www.unescap.org/sites/default/files/4.3%20Mongolia.pdf>.
37. Russia's Gazprom approves feasibility study on Power of Siberia 2 gas pipeline [Electronic source]. – Access mode : <https://www.enerdata.net/publications/daily-energy-news/russias-gazprom-approves-feasibility-study-power-siberia-2-gas-pipeline.html>.

38. Товарооборот между Россией и Монголией за год составил 1,4 млрд долларов // Российская газета. – 2021. – 18 Марта.
 39. Rationale of the project. [Electronic source]. – Access mode : <https://www.mongolrefinery.mn/about/418.html>.
 40. Mongolia Russia joint military drill launches // Montsame. – 2019. – 20 August.
 41. Analysts: Russia's Vostok'18 troop numbers, 'China's Alliance' claims questionable [Electronic source]. – Access mode : <https://www.voanews.com/a/russia-china-war-games/4566448.html>.
 42. Mongolian [Electronic source]. – Access mode : <https://omniglot.com/writing/mongolian.htm>.
 43. История Китая [Electronic source]. – Access mode : <https://www.mfa.gov.cn/ce/cekg/rus/zgk/t660362.htm>.
 44. The Mongol minority [Electronic source]. – Access mode : <https://www.chinahighlights.com/travelguide/nationality/mongolian.htm>.
 45. Mongolia China relations. [Electronic source]. – Access mode : <http://mfa.gov.mn/en/diplomatic/56803/>.
 46. China once again Mongolia's biggest trade partner [Electronic source]. – Access mode : <https://www.chinadaily.com.cn/a/202101/13/WS5ffe9e4da31024ad0baa25b6.html>.

47. Global crude steel output decreased by 0,9% in 2020 [Electronic source]. – Access mode : <https://www.worldsteel.org/media-centre/press-releases/2021/Global-crude-steel-output-decreases-by-0.9--in-2020.html>.
 48. Will 2021 be the year of copper? [Electronic source]. – Access mode : <https://www.mongolianminingjournal.com/a/71447?locale=en>.
 49. Uses of copper [Electronic source]. – Access mode : <https://geology.com/usgs/uses-of-copper>.
 50. 416.1 kilometer Tavantolgoi-Zuunbayan railway project [Electronic source]. – Access mode : <http://ttz.mn/en/7y>.
 51. Hohhot – Ulan Bator International train [Electronic source]. – Access mode : <https://www.chinahighlights.com/china-trains/hohhot-ulaanbaatar-train.htm>.
 52. As countries scramble for COVID-19 jabs, Mongolia's vaccine stocks swell // Firstpost. – 2021. – 20 May.
 53. James Crabtree. Mongolia needs allies to withstand China's looming threat [Electronic source]. – Access mode : <https://asia.nikkei.com/Opinion/Mongolia-needs-allies-to-withstand-China-s-looming-threat>.
 54. Third Neighbors [Electronic source]. – Access mode : <http://mfa.gov.mn/en/diplomatic/56715>.

Надійшла до редколегії 15.10.21

P. Ignatiev, Dr of Science (Political), Prof.
 Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

MONGOLIA:

HOW TO EXIST AT THE CROSSROADS BETWEEN CHINA AND THE RUSSIAN FEDERATION?

It is widely known that in historic respect Mongolia became the only country that succeeded in times of Genghis Khan and his successors in the conquest of both China and huge lands of Slavic people. With the flow of time enormous Mongol Empire disintegrated and the state actor that was established in the place of it is forced to exist between former parts of the Empire that today belong to the list of the most powerful countries of the world in military and economic respects. The Mongolian foreign policy of balancing between China and the Russian Federation is very interesting topic of scientific research, since the study of it helps to understand the set of measures that allow relatively weak and isolated country preserving independence in such challenging geopolitical neighborhood.

Keywords: Mongolia, China, the Russian Federation, mining, investments, tourism.

УДК 316:1 59.937

Y. Romanenko, Dr of Science (Sociology), Prof.
 Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

FLAG OF ROMANIA: VISUAL-SEMANTIC AND SOCIAL-POLITICAL PARALLELS

The article on the basis of colorful semantics as one of the modern effective tools for revealing the ethnic identities of states, which allows to reveal implicit manifestations of their geopolitical orientation and influence on them of different cultural systems and societies, analyzes the Romanian flag. The analysis concludes that the macro-identity of Romania as a state containing elements of other cultural systems, political and legal institutions can be characterized as diffuse. Attention is drawn to the fact that Romania, which is a member state of the EU, however, is facing problems not quite typical for Europe. The article reveals how the figurative and colorful components of Romania's national flag are related to its political history and the diffusion of macro-identity that has emerged under the influence of various actors of external influences.

Keywords: Romania, Romania flag, macroidentity, inconsistent ethnoaggression, corruption, familiarism, diffusion of macro identity.

Introduction. Color semantics is one of the modern effective tools for identifying the ethnic identities of states, which allows revealing the implicit manifestations of their geopolitical orientation and the impact on them of different cultural systems and societies. The macro-identity of the state, which contains elements of other cultural systems, political and legal institutions, can be characterized as diffuse. However, these countries include Romania, which is an EU member state, however, faces not exactly typical European problems. The article reveals how the figurative and colorful components of Romania's national flag are related to its political history and the diffusion of macro-identity that has developed under the influence of different invading states.

Fundamentals of color semantics are explored in the works of M. Lusher, L. Sobchik, and Y. Romanenko. These authors explore the value of basic colors in their projection to understand different identities, which allows them to reveal their meanings and determine the peculiarities of behavioral strategies. Romania as a society with a certain identity and political history is analyzed in the works of O. Branitsky, S. Grigorishin, J. Grishin, I. Iliescu, I. Pop and L. Bolovan, L. Spatkay [1–10]. Most of these authors conclude that, in terms of its macro identity, Romania

remains a fragmented society with a tendency to accept and influence foreign states with their ideologies and political strategies.

The purpose of the article is to build a descriptive characterization of the relationship between the figurative and colorful elements of Romania's national flag and the features of its diffuse macro-identity, influenced by Germany, Austria, Hungary and Russia.

Visual-analytic interpretation Flag of Romania. The national flag of Romania is a tricolor with dark blue, yellow and red stripes located from left to right. The past of the country is assessed as self-directed (concentric) with a prevailing tendency towards cultural, socio-economic and political stagnation (we are talking about the stagnant provincialism that prevailed in Romania before the revolution of 1821 [9, p. 305]).

The measurement of the present tense is associated with demonstrativeness (easy assimilation into different roles (which corresponds to diffusion and fragmentation of identity – see the table "Identity Inversions" in Section 1) when striving to receive positive mirroring signals from the geopolitical environment, as well as dependence on environmental influences, and extrovertively-directed intercultural communication, political orientations towards